

*Ольга Єжова, кандидат біологічних наук, доцент,
докторант Інституту професійно-технічної освіти
АПН України
м. Київ*

ЗМІСТ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я В УЧНІВ ПТНЗ

Ціннісне ставлення до здоров'я є психологічним утворенням особистості, що продовжує формуватися протягом періоду навчання в системі професійно-технічної освіти. Теоретично обґрунтовуються змістові аспекти побудови процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Постановка проблеми. Соціально-економічні трансформації в світі вимагають глибоких, відповідних змін у змісті професійної освіти, який повинен бути зорієнтованим на потреби сучасного ринку праці у високопрофесійних та конкурентоздатних спеціалістах. Одним із засобів конкурентоздатності є і стан здоров'я працівника.

Збереження здоров'я нації належить водночас як до державних завдань, так і до державних проблем. Це пов'язано із невинним погіршенням стану здоров'я населення країни, особливо дітей та молоді, протягом останніх десятиріч. Причин такого загрозливого становища достатньо, але однією з основних можна назвати ставлення до власного здоров'я, чим обумовлений і спосіб життя людини. Загальновідомо, що стан здоров'я людини на 50% залежить саме від її способу життя [8]. Формування способу життя людини особливо інтенсивно відбувається в підлітковому та юнацькому віці. Збереження здоров'я підліткового покоління – це інвестиції у майбутнє країни, бо це сприяє зменшенню дефіциту трудових ресурсів.

Психофізіологічні особливості та стан здоров'я учнівської молоді професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) і молодих кваліфікованих робітників, особливості професійної освіти потребують визначення змісту процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я та здорового способу життя в умовах професійно-технічної освіти. Враховуючи тенденції переходу змісту освіти від пріоритету знань до пріоритету компетентностей, науковці виділяють здоров'язберігаючу компетентність [7], для формування якої в учнів ПТНЗ потрібне створення спеціальної педагогічної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо проблемі формування здорового способу життя та ціннісного ставлення до здоров'я в умо-

вах загальноосвітніх навчальних закладів присвячена значна кількість досліджень, то в умовах професійно-технічних навчальних закладів такі дослідження практично відсутні. Проблема формування ціннісного ставлення до здоров'я останнім часом активно обговорюється педагогами, психологами, соціологами. Розроблений ряд авторських програм для формування ціннісного ставлення до здоров'я у дитячих дошкільних закладах [1] та загальноосвітніх закладах [6; 8]. Але проблемі формування здорового способу життя і ціннісного ставлення до здоров'я в умовах професійно-технічних навчальних закладів присвячені поодинокі роботи [4; 5]. Розробка інтегрованого курсу "Основи здоров'я" для 12-річної загальноосвітньої школи має позитивне значення для виховання учнів, але викладання курсу проводиться тільки до 9-го класу, в той час як процес формування здорового способу життя повинен бути неперервним не тільки протягом навчання у системі загальної або професійно-технічної освіти до 18–19-річного віку, а й протягом всього життя людини.

Проблема змісту професійно-технічної освіти знайшла своє певне розв'язання у працях С. Бастишева, А. Беляєвої, С. Гончаренка, Р. Гуревича, І. Козловської, Л. Лук'янової, М. Махмутова та інших. Аналіз наукової літератури показав, що в змістових аспектах навчально-виховної роботи в професійно-технічних навчальних закладах не приділяється достатньої уваги процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я у майбутніх кваліфікованих робітників.

Формування цілей статті. Відсутність розробки теоретико-методичних основ процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я в умовах професійно-технічної освіти обумовила необхідність їх визначення. Зокрема, мета даної статті: теоретично обґрунтувати змістові аспекти побудови процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ.

ЗМІСТ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я В УЧНІВ ПТНЗ

Виклад основного матеріалу дослідження. Для успішності процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я необхідна розробка педагогічної системи, яка мала б відповідний елементний склад [2]. Розроблена педагогічна система включає цілі; педагогічні фактори і умови формування ціннісного ставлення до здоров'я, де розкриваються, зокрема, змістові аспекти процесу; результати та критерії і діагностика рівнів сформованості ставлення до здоров'я.

Для розробки змісту процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я враховували, що для визначення сутності змісту освіти використовуються переважно знаннєво орієнтований та особистісно орієнтований підходи. У знаннєво орієнтованому підході до освіти під змістом розуміють систему наукових знань; умінь та навичок, які пов'язані із знаннями, та якими необхідно оволодіти учню. Особистісно орієнтований підхід, який розвивається у світлі гуманізації освіти, передбачає оволодіння учнями не стільки знаннями, скільки формуванням у них системи світогляду та ціннісних орієнтацій, особистісних якостей. Зміст процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ повинен мати виховну, розвивальну та пізнавальну цінність. Тому при визначенні змісту був використаний саме особистісно орієнтований підхід, бо основним завданням формування ціннісного ставлення до здоров'я вважаємо передовсім передачу, позитивного досвіду емоційно-ціннісних ставлень до себе, до власного здоров'я та здоров'я навколишніх.

Зміст навчально-виховної роботи із формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічного навчального закладу повинен спиратися на загальні закономірності та принципи виховання. Закономірності виховання, які враховувалися при визначенні змісту, наступні: обумовленість формування ціннісного ставлення до здоров'я конкретно-історичними умовами життя суспільства та держави, активність самої людини в процесі становлення здорового способу життя, цілісність виховного впливу, єдність навчання та виховання.

Основними для визначення змісту процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я вважаємо принципи: природовідповідності, неперервності та інтеграції. Принцип природовідповідності, обґрунтований в класичній педагогіці (І. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, К. Ушинський, Г. Сковорода та інші) визначає, що зміст процесу повинен відповідати віковим психічним і фізичним особливостям учнів та їх пізнавальним потребам. Принцип неперервності вимагає врахування рівнів загальної знаннєвої підготовки, емоційно-мотива-

ційного розвитку ставлення до здоров'я учнів професійно-технічних навчальних закладів, що сформувалися протягом навчання у загальноосвітніх закладах. Принцип інтеграції диктує необхідність поєднання здоров'яформуючих знань, вмінь та навичок із всіма компонентами навчально-виховного процесу в ПТНЗ, що сприятиме безпосередньому та опосередкованому впливові на формування ціннісного ставлення до здоров'я. Наприклад, поєднання зі змістом професійно спрямованих предметів, із навчальними умовами в ПТНЗ, що забезпечить опосередковане формування ціннісного ставлення до здоров'я, із включенням спецкурсу (факультативу), присвяченого питанням здорового способу життя (безпосереднє формування ціннісного ставлення до здоров'я) тощо. Це дасть змогу зробити навчально-виховний процес більш повним і цілісним з позиції формування здоров'язберігаючої компетентності гармонійно розвинutoї особистості кваліфікованого робітника.

Одним із компонентів педагогічної системи є підсистема педагогічних факторів і умов формування ціннісного ставлення до здоров'я, куди включений спецкурс "Здоровий спосіб життя". Структура спецкурсу "Здоровий спосіб життя" ґрунтується на загальноприйнятому визначенні здоров'я: здоров'я – це стан фізичного, соціального та психічного благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів [3]. Відповідно, матеріал курсу об'єднаний у три розділи: "Психічне здоров'я", "Фізичне здоров'я" та "Соціальне здоров'я". Першим розділом є саме розділ "Психічне здоров'я", мета якого сприяти формуванню ціннісних орієнтацій та ставлень підлітка, адекватній самооцінці, самоповаги та поваги до інших людей. Другий розділ, мета якого сприяти формуванню свідомого ставлення до власного здоров'я та здоров'я навколишніх, присвячений питанням фізичного здоров'я. Третій розділ "Соціальне здоров'я" має за мету формування емоційно-ціннісного та свідомого ставлення підлітка до мікро- та макросоціуму і факторів, які шкідливо впливають на стан здоров'я.

Орієнтуючись на зумовленість формування ціннісного ставлення до здоров'я конкретно-історичними умовами життя суспільства та держави, до змісту спецкурсу відбирався соціально та гігієнічно актуальний матеріал. Наприклад, державним завданням є підняття престижу системи професійно-технічної освіти, звання кваліфікованого робітника. Відповідно, першочерговим завданням педагогічного колективу ПТНЗ є підвищення соціальної значущості особистості підлітка, який навчається в системі професійно-технічної освіти. Тому до спецкурсу були включені питан-

ня, що пов'язані із поняттям особистості, індивідуальності; розвитком адекватної самооцінки, самоповаги та поваги інших; формуванням системи ціннісних орієнтацій (розділ I “Психічне здоров’я”). Соціально значущими є питання розповсюдження шкідливих звичок, СНІДу в Україні – вони увійшли до навчального змісту спецкурсу. Закономірність активної участі самої людини в процесі формування ціннісного ставлення до здоров’я зумовила включення до курсу ситуацій, прикладів, пояснень із способу життя самого підлітка, створення учнівських проєктів з проблем здоров’я для реалізації у власному ПТНЗ, підбір адекватних методик для системної реалізації принципів та умов формування у майбутніх кваліфікованих працівників ціннісного ставлення до здоров’я. Наступні закономірності – цілісність виховних впливів та єдність навчання і виховання – реалізовані у створенні цілісної педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров’я в учнів ПТНЗ, яка пов’язує між собою цілі, зміст, навчальне мікросередовище, діяльність педагогічного й учнівського колективів, та елементами якої виступають і запропонований спецкурс “Здоровий спосіб життя” (безпосереднє формування ціннісного ставлення до здоров’я), і включення питань, пов’язаних зі здоров’язбереженням, до професійно спрямованих предметів, і створення відповідних умов навчання у професійно-технічних навчальних закладах (опосередковане формування ціннісного ставлення до здоров’я).

Висновки. Таким чином, створення педагогічної системи формування ціннісного ставлення здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів є актуальним і необхідним. Зміст

процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я як один з компонентів педагогічної системи відповідає сучасним вимогам суспільства та проектується з врахуванням загальних закономірностей та принципів виховання. Подальші перспективи роботи щодо розв'язання даної проблеми полягають у розробці навчально-методичного забезпечення діяльності педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ, впровадженні у навчально-виховний процес та оцінці її дієвості.

1. Андрущенко Т.К. Формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.08 – “Дошкільна педагогіка”/ Т.К. Андрущенко. – Київ, 2007. – 18 с.
2. Гершунский Б.С. Педагогическая прогностика: методология, теория, практика / Гершунский Б.С. – К.: Вища школа, 1986. – 200 с.
3. Глоссарий по укреплению здоровья. – Режим доступа: <http://www.who.ch/hep>
4. Єжова О.О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я як проблема професійної освіти / О.О. Єжова // Педагогічні науки: зб.наук.праць. – Херсон: вид-во ХДУ, 2008. – вип.47. – С. 172 – 175.
5. Исмагилов К.Р. Педагогические условия повышения эффективности профилактики вредных привычек учащихся профтехучилищ средствами физической культуры и спорта: автореф. дисс. на соискание учёной степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 – “Теория и история педагогики”/ К.Р.Исмагилов. – Казань, 1989. – 18 с.
6. Кабаева В.М. Формирование осознанного отношения к собственному здоровью у подростков: автореф. дисс. на соискание учёной степени канд. псих. наук: спец. 19.00.07 – “Педагогическая психология (психологические науки)”/ В.М. Кабаева. – Москва, 2002 – 31 с.
7. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: [ред. О.В. Овчарук]. – К.: “К.І.С.”, 2004. – 112 с.
8. Лисицын Ю.П. Здоровье человека – социальная ценность / Ю. Лисицын, А. Сахно – М.: Мысль, 1989. – 270 с.
9. Становлення шкіл сприяння здоров'ю / [упоряд.: І. Волкова, О. Маринушкіна, Л. Покроєва, З. Рябова]. – Харків: ХОНМІБО, 2007. – 40 с.

“Кожна праця вимагає індивідуальних здібностей, таланту, обдарування, докладання фізичних і духовних зусиль”.

*Василь Сухомлинський
видатний український педагог*